

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-61>

**THE RELIGIOUS FACTOR OF SOCIAL CONSOLIDATION
AND STATE RESILIENCE IN CONDITIONS
OF MILITARY AGGRESSION**

**РЕЛІГІЙНИЙ ЧИННИК СУСПІЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ
ТА ДЕРЖАВНОЇ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ
В УМОВАХ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ**

Bokoch V. M.

*Doctor of Political Sciences,
Professor of the Department
of International Politics,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Бокоч В. М.

*доктор політичних наук,
професор кафедри міжнародної
політики,
ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Повномасштабна російська агресія проти України радикально трансформувала роль релігійного чинника в політичному процесі. В умовах екзистенційної загрози державному суверенітету релігійні інституції перейшли від периферійної ролі в приватній сфері до статусу ключових акторів публічної політики, формуючи антиколоніальний наратив спротиву та підтримуючи гуманітарну мобілізацію [1]. Емпіричні дані фіксують високий рівень довіри до церкви, який поступається лише довірі до Збройних Сил України, що відображає суспільну легітимацію нової політичної ролі релігійних інституцій як агентів колективної стійкості [2]. Найбільш виразним проявом релігійного чинника є трансформація конфесійного ландшафту: різке скорочення частки прихильників УПЦ на тлі зростання підтримки ПЦУ, що ілюструє інструменталізацію релігії в процесах національного самовизначення та розриву з російським впливом [3]. Метою роботи є аналіз релігійного чинника як ресурсу суспільної консолідації та державної резильєнтності в умовах війни.

Теоретичний каркас дослідження поєднує політичну соціологію релігії та теорії національної стійкості. Концепція десекуляризації Пітера Бергера пояснює повернення релігії в публічну сферу як реакцію на кризу ідентичності та пошук моральних засад в умовах невизначеності [4]. Постсекулярні підходи Юргена Габермаса дозволяють осмислити легітимність релігійного дискурсу в публічній політиці [5]. Теорія релігійного копінгу Кеннета Паргамента пояснює роль релігії в подоланні колективної травми [6], що в політичному вимірі

перетворює релігійний чинник на ресурс мобілізації та збереження соціального капіталу. Дослідження засноване на змішаному підході: кількісна складова базується на даних моніторингів Центру Разумкова та КМІС [1; 7], якісна складова включає дискурс-аналіз публічних заяв релігійних лідерів та аналіз практик пастирської підтримки [8].

Кардинальна зміна конфесійного ландшафту є найбільш показовим проявом політизації релігійного чинника. Скорочення частки УПЦ та зростання підтримки ПЦУ є не просто релігійним вибором, а свідомою політичною позицією розриву з "руським міром". Релігійна ідентичність стає маркером національно-політичної лояльності та інструментом деколонізації. Державна політика щодо обмеження впливу структур, пов'язаних із РПЦ, отримує суспільну легітимацію через релігійний вибір громадян, що безпосередньо зміцнює державний суверенітет. В умовах війни релігійні інституції взяли на себе функції, що традиційно належать державним соціальним службам. Волонтерська діяльність через парафії, допомога внутрішньо переміщеним особам, збір коштів на потреби армії перетворили релігійний чинник на суб'єкта суспільної консолідації. Така активність посилює стійкість громад, створюючи горизонтальні мережі взаємодопомоги [9]. Високий рівень довіри до церкви є наслідком її залученості до вирішення нагальних проблем, що робить релігійний чинник важливим партнером держави у підтриманні соціальної стабільності. Це явище можна інтерпретувати як суспільну субсидіарність, де релігійні інституції компенсують обмежені можливості держави в умовах війни.

Військове капеланство набуло якісно нового значення. Капелани не лише забезпечують духовні потреби військовослужбовців, але й виконують функцію психологічної реабілітації та підтримки бойового духу, стаючи захисниками людської душі [8]. Трансляції польових літургій сакралізують національну боротьбу, переводячи її з площини військово-політичної необхідності в площину духовного обов'язку, що підвищує мотивацію військових та зміцнює резильєнтність сектору безпеки. Війна активізувала екуменічний діалог: спільні молитви представників різних конфесій стали регулярними, візуалізуючи ідею духовної єдності нації [10]. Українські церкви активізували міжнародні зв'язки, доносячи правду про війну та лобіюючи підтримку України, що перетворює релігійний чинник на елемент публічної дипломатії [11]. Екуменічна співпраця демонструє здатність суспільства до самоорганізації, що є важливим сигналом для міжнародних партнерів.

Контраст із російським контекстом є ключовим для розуміння ролі релігійного чинника. У Росії РПЦ використовується державою для пропаганди священної війни та ідеології руського міра, вибудовуючи

вертикальну, етатистську модель [11]. В Україні ж, в силу історичного конфесійного плюралізму, релігійний чинник посилив горизонтальні зв'язки та екуменічну співпрацю. Це позиціонує українську модель як фактор демократичної резильєнтності, де релігійний чинник працює на зміцнення суверенітету, тоді як у Росії – на його заперечення. Поряд із консолідуючою роллю, існує небезпека надмірної політизації релігії, що може призвести до маргіналізації релігійних меншин, клерикальних претензій на вплив у державній політиці та ерозії принципу світськості. Війна прискорила перехід до постсекулярної моделі, де релігійний чинник інтегрований у політичну сферу, що породжує як нові можливості, так і лінії напруження.

Перспективи впливу релігійного чинника на суспільну консолідацію та державну резильєнтність у повоєнний період визначатимуться динамікою державно-церковних відносин та здатністю інституцій зберегти баланс між патріотичним дискурсом і інклюзивністю. Можна виділити три сценарії. Оптимістичний сценарій передбачає еволюцію воєнного екуменізму в модель екуменізму служіння, де конфесії стають агентами національного примирення, психологічної реабілітації ветеранів та соціальної реінтеграції деокупованих територій, що зміцнює плюралістичну модель державно-церковних відносин. Реалістичний сценарій має на увазі збереження позитивних напрацювань воєнного часу при частковому поверненні до довоєнних тенденцій, де екуменізм послаблюється, але не зникає, а державно-церковні відносини еволюціонують до моделі зміцненого соціального партнерства. Песимістичний сценарій пов'язаний із ризиками надмірної політизації та фрагментації, коли нерозв'язані питання статусу структур, пов'язаних із РПЦ, провокують локальні конфлікти та стигматизацію меншин, а посилення націоналістичних елементів у релігійному дискурсі загрожує свободі совісті. Український досвід демонструє потенціал релігійного чинника як фактора не лише колективної резильєнтності, але й демократичної реконструкції. Плюралістичний екуменізм може стати моделлю для інших постконфліктних суспільств, демонструючи контраст з авторитарними моделями інструменталізації сакрального.

Література:

1. Центр Разумкова. Церковно-релігійна ситуація в Україні – 2024 : аналітичний звіт. Київ, 2025. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2025/01/28/2024-Religiya-religion-FIN.pdf>
2. Razumkov Centre. Ukrainian Society, State and Church in War. Church and Religious Situation in Ukraine – 2024 : analytical report. Kyiv,

2025. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2025/01/27/2024-Religiya-religion-ENGL.pdf>

3. Укрінформ. В Україні торік частка вірян УПЦ МП зменшилася до 5,5 %. 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3953763-v-ukraini-torik-castka-viran-upc-mp-zmensilasa-do-55.html>

4. Berger P. L. (ed.). *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics*. Washington : Ethics and Public Policy Center, 1999. 139 p.

5. Habermas J. *Religion and Rationality: Essays on Reason, God and Modernity*. Cambridge : Polity Press, 2002. 176 p.

6. Pargament K. I. *The Psychology of Religion and Coping : Theory, Research, Practice*. New York : Guilford Press, 1997. 548 p.

7. Київський міжнародний інститут соціології. Опитування 2024–2025 pp. URL: <https://www.kiis.com.ua/>

8. Grimell J. Understanding Ukrainian military chaplains as defenders of the human soul in war. *Frontiers in Sociology*. 2025. DOI: 10.3389/fsoc.2025.1559023.

9. Zasanska N. Rosary Unites: Online Religious Rituals During the War in Ukraine. *Journal of Religion in Europe*. 2024. DOI: 10.1163/18748929-bja10126.

10. Sofia Brotherhood. Religious Situation in Ukraine During the Russo-Ukrainian War. 2024. URL: <https://sofiyske-bratstvo.org/en/religious-situation-in-ukraine-during-the-russo-ukrainian-war>

11. Atlantic Council. Russian Orthodox Church declares "Holy War" against Ukraine and West. 2023. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/russian-orthodox-church-declares-holy-war-against-ukraine-and-west>